

УДК 343.135

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-2-12>**Навроцька Віра В'ячеславівна,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3407-7984>

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СМЕРТЮ ОСОБИ, КОТРА ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЧИ ІНШЕ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ

Анотація. Констатовано, що положення п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України, де йдеться про закриття кримінального провадження у зв'язку зі смертю підозрюваного, обвинуваченого та особи, стосовно якої зібрано досить доказів для повідомлення її про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю (крім випадків, коли провадження необхідне для реабілітації померлого), не передбачає всіх випадків закриття провадження у зв'язку зі смертю особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування. Вказано, що недоліком відповідного формулювання є залишення законодавцем поза увагою того факту, що порушити кримінально-правову заборону, а згодом померти здатні також і особи, котрі в принципі не можуть бути підозрюваним, обвинуваченим, але стосовно яких здійснюється кримінальне провадження: особи, щодо яких вирішується (або повинно вирішуватися) питання щодо застосування примусових заходів медичного характеру та неповнолітні, старші за 11 років, але які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність та щодо яких вирішується (повинно вирішуватися) питання про застосування примусових заходів виховного характеру. Доведено, що із законодавчого формулювання не зрозуміло, у чому об'єктивується те, що все-таки були підстави підозрювати цю особу у вчиненні кримінального правопорушення, на основі яких доказів було прийнято таке рішення, який працівник органу, що веде кримінальний процес, підозрює померлого та за потреби має нести відповідальність, якщо така підозра була необгрунтованою. Окрім того, обгрунтовано нелогічність підходу, за якого кримінальне провадження закривають щодо особи, якої як учасника процесу на момент закриття провадження взагалі не існувало. З метою подолання такої ситуації автором запропоновано низку змін та доповнень до чинного КПК України.

Ключові слова: закриття кримінального провадження, смерть, померлий, підозрюваний, обвинувачений, примусові заходи медичного характеру, примусові заходи виховного характеру, реабілітація, юридична фікція.

Navrotskaya Vira. CLOSURE OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN CONNECTION WITH THE DEATH OF A PERSON WHO COMMITTED A CRIMINAL OFFENSE OR OTHER SOCIALLY DANGEROUS ACT

Abstract. It was established that the provisions of Clause 5, Part 1, Article 284 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which refers to the closure of criminal proceedings in connection with the death of a suspect, an accused person, and a person in respect of whom sufficient evidence has been collected to notify him of the suspicion of committing a criminal offense, but not notified of suspicion in connection with her death (except when the proceedings are necessary for the rehabilitation of the deceased) does not provide for all cases of closure of proceedings in connection with the death of a person who is being prosecuted. It is indicated that the drawback of the corresponding wording is that the legislator ignores the fact that persons who, in principle, cannot be suspected or accused, but in respect of whom criminal proceedings are being carried out, are also capable of violating a criminal law ban, and subsequently dying before acquiring the appropriate procedural status. proceedings: persons in respect of whom the issue of the application of coercive measures of a medical nature is being resolved (or should be resolved) and minors, older than 11 years, but who have not reached the age from which criminal responsibility arises and in respect of whom the issue of the application of coercive measures is being resolved (should be resolved) of an educational nature. It has been proven that it is not clear from the legislative wording what is objectified by the fact that there were grounds to suspect this person of committing a criminal offense, on the basis of which evidence such a decision was made that an employee of the body conducting the criminal process suspects the deceased and,

if necessary, should bear responsibility if such suspicion was unfounded. In addition, the illogicality of the approach under which criminal proceedings are closed against a person who, as a participant in the process, did not exist at all at the time of closing the proceedings is justified. In order to overcome this situation, the author proposed a number of changes and additions to the current Code of Criminal Procedure of Ukraine.

Key words: *closure of criminal proceedings, death, deceased, suspect, accused, coercive measures of a medical nature, coercive measures of an educational nature, rehabilitation, legal fiction.*

Вступ. Смерть особи, котра вчинила кримінальне правопорушення чи інше суспільно небезпечне діяння, робить кримінальне провадження безпредметним через те, що не можна реалізувати завдання кримінального провадження. Померлий не може бути суб'єктом кримінального правопорушення чи іншого суспільно небезпечного діяння, оскільки смерть виключає можливість фактично реалізувати питання про кримінальну відповідальність особи чи застосування до неї інших заходів кримінально-правового впливу. Така позиція цілком узгоджується із положенням ст. 61 Конституції України, у якій констатовано, що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер [1]. У п. 5 ч. 1 ст. 284 чинного КПК України вказано, що однією із підстав закриття кримінального провадження вказано смерть підозрюваного, обвинуваченого, а з 27.07.2022 р. – ще і смерть особи, стосовно якої зібрано досить доказів для повідомлення їй про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю [2]. Однак навіть за таких нещодавніх змін до вітчизняного КПК не враховано тієї обставини, що смерть й інших учасників кримінального провадження теж повинна мати наслідком його закриття.

Матеріали та метод. Стверджувати, що проблеми закриття кримінального провадження у зв'язку зі смертю учасників кримінального судочинства були поза увагою в юридичній літературі, було б геть безпідставно. Певним аспектам цього питання були присвячені публікації О.Б. Виноградової, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.А. Лейби, В.З. Лукашевича, Д.В. Шилова та інших дослідників. Однак доводиться констатувати, що їхні праці ґрунтувалися на аналізі зарубіжного або ж нечинного вітчизняного законодавства, окремі питання так і залишаються

дискусійними, інші – тільки наміченими чи такими, що одержали неточне трактування.

А тому метою статті є аналіз положень КПК України, де йдеться про закриття кримінального провадження у зв'язку зі смертю осіб, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування, аналіз дискусійних на практиці та в теорії питань, що виникають у зв'язку з таким закриттям, та розробка на цій основі рекомендацій з удосконалення чинного КПК України та відповідної правозастосовної практики.

Результати. Кримінальне право жодної сучасної держави не передбачає покарання померлих порушників кримінально-правових заборон чи застосування до них інших заходів кримінально-правового характеру. Втім в історії людства подібні приклади усе ж траплялися. Так, хоч римське право й проголошувало: «*extin enim crimen mortalite*» (лат. «злочин погашається смертю»), проте допускало окремі винятки. До прикладу, стосовно померлого застосовувалася конфіскація майна, траплялися випадки суду над померлими обвинуваченими у вчиненні державних злочинів. У російському Військовому Статуті 1716 р. є згадка про суд над померлими, де тим, кого було вбито на дуелі, призначалося повішання за ноги. У французькому Ордонансі 1670 р. був цілий артикул «Про спосіб здійснення процесу над трупом чи засудження пам'яті померлого». Такий процес допускався у випадках образи короля, у разі смерті в поединку чи у разі супротиву органам правосуддя, за якого той, хто вчиняв супротив, був убитий. Покарання виконували символічно: або над трупом, або над його зображенням. Подібне засудження пам'яті померлого траплялося й в Австрійському уложенні 1803 р. [3, с. 32–33; 4, с. 468–470; 5, с. 64–65].

У вітчизняному КПК 2012 р. донедавна була передбачена можливість закриття кримінального провадження у зв'язку зі смертю

лише підозрюваного, обвинуваченого. Свого часу різні дослідники пропонували вирішувати таку ситуацію через внесення змін до КПК України шляхом вказівки на можливість закриття провадження й у разі смерті особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування та якій за життя не встигли надати відповідного правового статусу, проте стосовно якої зібрано досить доказів того, що вона вчинила кримінальне правопорушення чи інше суспільно небезпечне діяння [3, с. 182–184; 6, с. 246–248; 7, с. 131; 8, с. 107–108].

Позиція, згідно з якою до померлого заходи кримінально-правового впливу не застосовуються, відображена в теорії кримінального права. У численних науково-практичних коментарях до КК України вказується на те, що померлі не можуть бути суб'єктами злочину (кримінального правопорушення). А тому смерть такої особи виключає постановлення питання про її відповідальність [9, с. 75; 10, с. 67–68]. У чинному КПК України відповідний підхід знаходить прояв у положенні п. 5 ч. 1 ст. 284 цього Кодексу, де передбачено таку підставу закриття кримінального провадження, як смерть підозрюваного, обвинуваченого, а з 27.07.2022 р. – ще і смерть особи, стосовно якої зібрано досить доказів для повідомлення їй про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю (крім випадків, коли провадження необхідне для реабілітації померлого) [2].

Одним із недоліків відповідного формулювання є залишення законодавцем поза увагою того факту, що порушити кримінально-правову заборону, а згодом ще й «невчасно» (до набуття відповідного процесуального статусу) померти здатні також й особи, котрі в принципі не можуть бути підозрюваним, обвинуваченим, але стосовно яких здійснюється кримінальне провадження. У кримінальних процесуальних правовідносинах існує ситуація, за якої у разі передання провадження до суду особа втрачає статус підозрюваного, однак при цьому не набуває статусу обвинуваченого. Йдеться про направлення до суду клопотання про застосування примусо-

вих заходів медичного характеру. Нагадаю, що обвинуваченим (згідно з ч. 2 ст. 42 КПК України) є особа, стосовно якої до суду передано *обвинувальний акт* (тут та далі курсив мій – В.Н.). У наведеному ж випадку до суду надходить клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, а особа, стосовно якої воно складено, у ході судового розгляду перебуває у специфічному статусі «особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру» (глава 39 КПК України). А тому у разі смерті такого учасника кримінального провадження такий випадок формально не охоплюється п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Подібна ситуація виникає і у разі смерті особи, щодо якої до суду направлено клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру. У випадку з особою, котра досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, ще, принаймні, можна якось пробувати застосовувати аналогію (з огляду на те, що така особа є суб'єктом кримінального правопорушення, їй повідомили про підозру, а її статус за процесуальною природою дуже близький до статусу обвинуваченого). Більш складною є ситуація, коли постає питання про застосування примусових заходів виховного характеру стосовно особи, котра не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність (але яка, принаймні, старша за 11 років). Адже такій особі не вручають повідомлення про підозру, вона не набуває ані статусу підозрюваного в ході досудового розслідування, ані статусу обвинуваченого під час судового розгляду.

З метою подолання такої правової ситуації О.А. Лейба пропонує внесення законодавчих змін та викладення п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України у такій редакції: «смерть *особи*, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого». Таке «широке» формулювання (вказівка на «особу»), на думку цієї дослідниці, дозволило б закрити кримінальне провадження у тому числі й у разі смерті осіб, щодо яких, якби вони були живі, слід було виносити клопотання про застосування примусових заходів медичного

чи виховного характеру. Хоча, звісно ж, вказівка на «особу» без зазначення її процесуального статусу може породити дискусії у розумінні норми. Це визнає і сама авторка такої пропозиції, зумовлюючи, що згадка нею про випадки, у яких провадження «необхідне для реабілітації померлого», є контекстом, що дає орієнтир для правильного розуміння правового припису [7, с. 133].

Я ж маю сумнів, що це чіткий показчик. Висловлена вище пропозиція О.А. Лейби (щодо нової редакції п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України) могла б бути сприйнята без особливих застережень тоді, коли б і законодавець, своєю чергою, чітко визначав би категорію осіб, що мають право на реабілітацію. Однак він цього не робить. Так, у п. 6 ч. 2 ст. 52 КПК України сказано, що обов'язкова участь захисника забезпечується у провадженні щодо реабілітації померлої особи. Але які саме учасники кримінального провадження вправі посмертно претендувати на реабілітацію, там так і не зазначено. А у ст. 525 КПК України, де йдеться про осіб, котрі вправі звертатися до суду із заявою про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, сказано, що такі матеріали можуть бути відновлені за заявою учасника кримінального провадження. Проте далі говориться, що «близькі родичі обвинуваченого (! – В.Н.), який помер, мають право подати відповідну заяву, якщо це необхідно для його реабілітації».

Якщо виходити із буквального тлумачення цього положення, де згадано лише про обвинуваченого, можна зробити висновок, що і права на реабілітацію, і посмертного права на відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження позбавлені, зокрема: підозрюваний, виправданий (прижиттєві інтереси виправданого на реабілітацію можуть полягати не просто у винесенні щодо нього виправдувального вироку, а у виправданні його за «більш вигідною» підставою: наприклад, у виправданні у зв'язку з відсутністю події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України) замість виправдання через відсутність у його діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК

чи у зв'язку з відсутністю достатніх доказів для доведення винуватості у суді та вичерпання можливостей їх отримання (п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК) засуджений, особа, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного та медичного характеру. А це, звісно ж, не так. У своїх попередніх публікаціях (я неодноразово критикувала положення ст. 524 КПК України, згідно з яким поновленню підлягають тільки ті матеріали кримінального провадження, яке завершилося ухваленням вироку [11, с. 224–226; 12, с. 491–495]). Вважаю, що цілком можливе відновлення матеріалів кримінальних проваджень, які були завершені винесенням інших кінцевих рішень (зокрема, ухвал про застосування примусових заходів медичного та виховного характеру, про закриття кримінального провадження із звільненням від кримінальної відповідальності, про закриття провадження у зв'язку із відмовою прокурора від державного/публічного обвинувачення). Відмінність у назві кінцевого рішення (вирок або ухвала) не мало б слугувати причиною відмови учаснику провадження у тому, аби матеріали такого втраченого провадження було відновлено. Впевнена, що це – черговий законодавчий недолік, а не свідомий підхід розробників КПК. До його подолання на законодавчому рівні заяви про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження згідно з правилами розділу VII КПК України (за аналогією) цілком можуть бути подані з метою відновлення не лише матеріалів провадження, де було ухвалено вирок, а й тих, де було винесено ухвалу, що нею було завершено провадження.

Окрім того, виникає питання: а хто належить до «близьких родичів» учасника процесу, котрі вправі звертатися із клопотанням про початок реабілітаційної процедури та як це поняття співвідноситься з іншим вжитим у КПК поняттям «близькі родичі та члени сім'ї» (п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України). Вочевидь, поняття «близькі родичі» вужче за змістом, аніж поняття «близькі родичі та члени сім'ї». Якщо буквально тлумачити положення ст. 525 КПК України, то члени сім'ї, які не є близькими

родичами, тобто не мають кровної спорідненості по прямій низхідній та висхідній лінії (а це доволі широка категорія осіб: чоловік/дружина, особи, котрі спільно проживають, пов'язані спільним побутом та мають взаємні права й обов'язки, хоч і не перебувають у шлюбі, вітчим/мачуха, пасинок/падчерка, а також, як правило, усиновлювач/усиновлена ним дитина, опікун/піклувальник, особа, що перебуває під опікою та піклуванням), позбавлені можливості ініціювати провадження щодо реабілітації померлого. Маю сумнів, що це свідомий підхід законодавця. Це черговий приклад його недбалості у разі конструювання правових норм. Адже у протилежному випадку він би не полінувався і у ст. 3 КПК України (де дається визначення термінів, вжитих у цьому Кодексі) вказав, хто ж саме підпадає під категорію близьких родичів (зокрема, хто належить до близьких родичів учасника процесу, який має право на реабілітацію).

Аналізоване нововведення (внесення змін до п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України, згідно з якими підставою закриття кримінального провадження є не лише смерть підозрюваного, обвинуваченого, а й особи, яка померла до набуття нею статусу підозрюваного) викликає й інші застереження. З одного боку, слід схвалити намагання законодавця врегулювати правову прогалину. Адже, справді, іноді виникали (і, переконана, будуть виникати) ситуації, за яких у кримінальному провадженні є особа, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування, але яка померла до того, як їй повідомили про підозру. Або ж не виключено й те, що за життя людина не потрапляла в поле зору працівників правоохоронних органів як така, що вчинила кримінальне правопорушення, і їй, поки вона була жива, не повідомляли про підозру через недостатність необхідних на те даних, бо такі підстави з'явилися пізніше. А тому у разі буквального тлумачення положення п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України (у редакції до 27.07.2022 р. – *В.Н.*), як зазначають Ю.М. Грошевий та О.В. Капліна [13, с. 612] (а з цим твердженням повністю згодна), смерть такої особи не була підставою для закриття провадження. Справді, підозра

як припущення може бути спрямована тільки щодо живої особи. Такий висновок підтверджується статтями 42 та 276–278 КПК України, що визначають статус підозрюваного, випадки його набуття й порядок письмового повідомлення про підозру. У ст. 42 КПК України передбачено єдиний випадок, коли особа може бути підозрюваною, перед тим безпосередньо не ознайомившись із повідомленням про підозру, якщо її місцезнаходження не встановлено (але при цьому саме повідомлення про підозру складене). Законодавець у такому випадку презюмує, що людина є живою, але її неможливо розшукати для вручення такого повідомлення та ознайомлення із ним. При цьому не зрозуміло: а за якою ж тоді підставою треба було закривати провадження, якщо щодо порушника кримінально-правових заборон на момент смерті не було спрямовано ніяких претензій кримінально-правового характеру, а ці претензії з'явилися пізніше? Я уже говорила про те, що *буквальне тлумачення* закону у подібному випадку неможливе. Але у будь-якому випадку при цьому все одно не було іншого виходу, аніж приймати рішення про закриття провадження. Це типовий приклад правової прогалини, за наявності якої у правозастосовного органу не було іншого варіанту, аніж застосовувати або аналогію права, або аналогію закону (у такому випадку – аналогію закону).

Зараз же (з огляду на нову редакції п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України) проблем у разі смерті особи, яка не набула статусу підозрюваного, обвинуваченого виникати начебто не повинно. Та це не так. Адже геть незрозуміло: у чому об'єктивується те, що все-таки були підстави підозрювати цю особу у вчиненні кримінального правопорушення, на основі яких доказів було прийнято таке рішення, який працівник органу, що веде кримінальний процес, підозрює померлого (і, відповідно, хто має нести відповідальність, якщо така підозра не мала під собою ґрунту)? Подібне рішення працівника правоохоронного (правозахисного) органу повинно проявлятися назовні шляхом його фіксації у процесуальному документі. Держава в особі її уповноваже-

них органів та посадових осіб має висунути конкретизовані, письмові претензії з приводу вчинення особою за життя кримінального правопорушення. Ніхто не зобов'язаний бути телепатом, «заглядати у голову» та читати думки такого працівника, здогадуючись, чи були у нього підстави (а якщо так, то які саме) підозрювати когось у вчиненні кримінального правопорушення.

Та й, зрештою, геть нелогічно, коли кримінальне провадження закривають щодо особи, якої як учасника процесу на момент закриття провадження взагалі не існувало. Бо, вочевидь, щезнути, зникнути, припинити своє буття/існування, завершитися можуть лише ті об'єкти, явища, процеси, ситуації тощо, які попередньо виникли та існували. Постає запитання: на підставі чого тоді (підкреслюю ще раз, я не уявляю, як це зробити без відповідного винесення процесуального документа) чітко відмежувати/відрізнити: а) осіб, які померли та яких і не треба було повідомляти про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (бо ніщо не вказувало на те, що вони його вчинили) та б) осіб, щодо котрих усе-таки зібрано достатні докази для складення повідомлення про підозру та його наступного вручення, але це не вдалося зробити через їхню смерть?

Окрім того, хотіла б звернути увагу на це занадто громіздке формулювання «особа, стосовно якої зібрано досить доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю», для якого законодавець, не пошкодувавши, «виділив» аж 3 рядки тексту. Вочевидь, якщо керуватися такою логікою, то й інших суб'єктів процесу, смерть яких (як щойно було обґрунтовано) теж повинна тягнути закриття кримінального провадження, слід іменувати приблизно так: а) «особа, стосовно якої зібрано досить доказів для складення клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, але не зроблено цього у зв'язку з її смертю» та б) «особа, стосовно якої зібрано досить доказів для складення клопотання про застосування примусових заходів виховного

характеру, але не зроблено цього у зв'язку з її смертю». А якщо уявити, що про цих трьох учасників процесу (на додачу до підозрюваного, обвинуваченого, а також осіб, щодо яких вирішується питання щодо застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру) буде згадано поруч, разом у якомусь одному пункті/положенні (та ще й до того ж, обумовивши, що їхня смерть не тягне закриття провадження у разі поставлення зацікавленими суб'єктами питання про реабілітацію), то стає зрозуміло, що я, говорячи про громіздке формулювання, все ж таки помилялася... Бо воно не громіздке, а супермега громіздке!

Текст нормативного акта повинен бути за можливості «компактним» та містким. Звісно, не потрібно забувати й про вимогу чіткості, однозначності та повноти викладу відповідних положень. Та коли так трапляється, що і те, й інше разом поєднати неможливо чи надто складно (тобто, якщо на одній із шальок терезів – «компактність» тексту, а на іншій – максимальна ясність, чіткість та зрозумілість законодавчих вимог, дозволів чи заборон, то, як на мене, все-таки кращим є формулювання, що хоч і обтяжене деталями, але яке однозначно сприймаються адресатами та чітко доносить до них позицію відповідного (законодавчого чи іншого) органу. Тому з оцим критикованим мною довжелезним терміном, використаним на позначення особи, якій варто повідомити про підозру (бо всі докази вказують на те, що вона вчинила кримінальне правопорушення), але цього не було зроблено через її смерть, у принципі можна було б миритися, якби воно не викликало інші заперечення та зауваги.

Висновки. Я вважаю, що незалежно від настання часу смерті особи, яка вчинила кримінальне правопорушення чи інше суспільно небезпечне діяння, у разі підтвердження матеріалами кримінального провадження того, що це діяння справді було вчинене нею, така особа має бути посмертно визнана підозрюваним чи особою, стосовно якої вирішується питання щодо застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Ну а потім кримінальне провадження підлягає

закриттю через те, що об'єктивна обставина (смерть) перешкоджає подальшому ходу судочинства.

Звісно ж, те, що померлий (хоч і на дуже короткий час – до моменту закриття кримінального провадження у зв'язку із його смертю) стає учасником кримінального процесу, є юридичною фікцією. Але застосування такого прийому законодавчої техніки не повинно лякати. Юридичні фікції використовуються в усіх без винятку галузях права. А пояснюється це тим, що законодавство (особливо романо-германської правової сім'ї, до якої належить й Україна) є консервативною системою, що нерідко не встигає за життям, а іноді й «плентається» далеко позаду нього. Іншою причиною використання юридичних абстракцій (юридичних фікцій) є економічність у законотворчій діяльності. Бо ж деколи незрівнянно простіше надати умовний правовий режим (у цьому випадку визнати на дуже короткий час померлого учасником процесу) якомусь об'єкту, для якого це не властиво, аніж створювати такі ускладнені правові конструкції, за яких регулювання буде громіздким.

З метою подолання вказаних недоліків правового регулювання пропоную:

1) викласти положення п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України таким чином:

«помер підозрюваний, обвинувачений, особа, стосовно якої вирішується питання щодо застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, крім випадків, коли провадження необхідне для реабілітації померлого»;

2) викласти ч. 1 статті 42 КПК України («Підозрюваний, обвинувачений») у такій редакції:

«Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 цього Кодексу, повідомлено про підозру, особа, яку затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито захо-

дів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень, особа, щодо якої повідомлення про підозру складено помертньо»;

3) виключити п. 27 ч. 1 ст. 3 та абз. 2 ч. 2 ст. 42 КПК України;

4) виключити із відповідних законодавчих положень (а саме із п. 19 ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 45, п. 1 ч. 10 ст. 284 КПК України) вказівку на «особу, щодо якої зібрано досить доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю»;

5) доповнити ст. 277 КПК України ч. 2 такого змісту: *«За наявності достатніх доказів вчинення кримінального правопорушення особою, повідомлення про підозру може бути складено щодо неї помертньо»;*

6) доповнити ст. 292 КПК України ч. 3 такого змісту: *«За наявності достатніх доказів вчинення кримінального правопорушення чи іншого суспільно небезпечного діяння, клопотання про застосування примусових заходів психіатричного або виховного характеру може бути складено щодо неї помертньо».*

Насамкінець варто зазначити, що у близьких родичів, членів сім'ї померлого, щодо якого повідомлення про підозру чи складення клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру здійснюватиметься помертньо (звісно, якщо законодавець прислухається до цієї моєї пропозиції) може виникнути інтерес у її реабілітації. Тому КПК варто доповнити положеннями, згідно з якими ці процесуальні документи вручаються її близьким родичам, членам сім'ї із роз'ясненням їм права вибору захисника (участь якого у цьому провадженні буде обов'язковою) та права вимагати продовження кримінального провадження з метою реабілітації померлого. Питання ж належної регламентації реабілітаційної процедури померлого учасника кримінального судочинства можуть бути предметом майбутніх наукових досліджень автора.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Навроцька В.В. Суд над Ісусом Христом з позицій древньоіудейського та сучасного кримінального права й процесу. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2016. 224 с.
4. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Т. 2. Тула : Автограф, 2001. 688 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченко, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
6. Навроцька В. Закриття кримінального провадження щодо померлого. *Верховенство права – основоположний принцип правової держави* : VIII Науковий круглий стіл молодих вчених, аспірантів та магістрів (16 грудня 2016 р.). м. Харків. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2016. С. 246–248. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84006327.pdf#page=246>.
7. Лейба О.А. Дефекти кримінального процесуального законодавства та засоби їх подолання. Харків : Юрайт, 2018. 216 с.
8. Шилова Д.В. Захист прав та законних інтересів учасників кримінального провадження при його закритті на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Національний юридичний інститут ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2014. 228 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
10. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 4-те вид., переробл. та допов. Київ : Юридична думка, 2007. 1184 с.
11. Навроцька В.В. Проблемні питання правового регулювання відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. № 3. С. 221–231.
12. Навроцька В. Суть, значення, завдання та умови здійснення провадження щодо відновлення втрачених матеріалів. Кримінальний процес : підручник / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. А.Я. Хитри, Р.М. Шехавцова, В.В. Луцика. Львів : ЛьвДУВС, 2019. Ч. 2. С. 482–498.
13. Правова доктрина України у 5-й т. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Батиргареева та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. Харків : Право, 2013. 1240 с.

References:

1. Konstytutsiya Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 28 chervnya 1996 r. [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> [in Ukrainian].
2. Navrots'ka, V.V. (2016) Sud nad Isusom Khrystom z pozytsiy drevn'oiudeys'koho ta suchasnoho kryminal'noho prava y protsesu [The trial of Jesus Christ from the standpoint of ancient Jewish and modern criminal law and process]. Kyiv: Vydavnychyy dim «ArtEk», 224 p. [in Ukrainian].
3. Tagantsev, N.S. (2001) Russkoye ugovnoye pravo. T.2. Tula: Avtograf, 688 s.
4. Naukovo-praktychnyy komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny (2016) [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] / za zah. red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenko, V.V. Cherneya. Kyiv: Yurinkom Inter, 1064 s. [in Ukrainian].
5. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 13 kvitnya 2012 r. № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated April 13, 2012 No. 4651-VI]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
6. Navrots'ka, V. (2016) Zakryttya kryminal'noho provadzhennya shchodo pomerloho [Closure of criminal proceedings against the deceased]. Verkhovenstvo prava – osnovopolozhnyy pryntsyp pravovoyi derzhavy: VIII Naukovyy kruhlyy stil molodykh vchenykh, aspirantiv ta mahistriv, 16 hrudnya 2016 r. [The rule of law is the fundamental principle of the rule of law: VIII Scientific round table of young scientists, post-graduate students and masters] (December 16, 2016). S. 246–248 [in Ukrainian].
7. Leyba, O.A. (2018) Defekty kryminal'noho protsesual'noho zakonodavstva ta zasoby yikh podolannya. Pravova doktryna Ukrayiny; u 5-y t. T. 5: Kryminal'no-pravovi nauky v Ukraini: stan, problemy ta shlyakhy rozvytku / V.Ya. Tatsiy, V.I. Borysov, V.S. Batyrhareyeva ta in.; za zah. red. V.Ya. Tatsiya, V.I. Borysova. Kharkiv: Pravo. S. 612. (1240 s.)

8. Shylova, D.V. (2014) Zakhyst prav ta zakonnykh interesiv uchasnykiv kryminal'noho provadzhennya pry yoho zakrytti na stadiyi dosudovoho rozsliduvannya [Protection of the rights and legitimate interests of the participants in criminal proceedings at the time of its closure at the stage of pre-trial investigation]: dis. ... kand. legal science: 12.00.09 [in Ukrainian].
9. Naukovo-praktychnyy komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny (2019) [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] / za red. M.I. Mel'nyka, M.I. Khavronyuka. 11-te vyd., pererobl. ta dopov. Kyiv: VD «Dakor», 1384 s. [in Ukrainian].
10. Naukovo-praktychnyy komentar do Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny (2007) [Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine] / za red. M.I. Mel'nyka, M.I. Khavronyuka. 4-te vyd., pererobl. ta dopov. Kyiv: Yurydychna dumka, 1184 s. [in Ukrainian].
11. Navrots'ka V.V. (2018) Problemni pytannya pravovoho rehulyuvannya vidnovlennya vtrachenykh materialiv kryminal'noho provadzhennya [Problematic issues of legal regulation of restoration of lost materials of criminal proceedings]. *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna*. 2018. No. 3. P. 221–231 [in Ukrainian].
12. Navrots'ka, V. (2019) Sut', znachennya, zavdannya ta umovy zdiysnennya provadzhennya shchodo vidnovlennya vtrachenykh materialiv [The essence, meaning, tasks and conditions of the proceedings regarding the restoration of lost materials]. *Kryminal'nyy protses: pidruchnyk. Ch. 2* [Criminal process: textbook. Part 2]. L'viv: L'vDUVS, S. 482–498 [in Ukrainian].
13. Pravova doktryna Ukrayiny u 5-y t. T. 5: Kryminal'no-pravovi nauky v Ukrayini: stan, problemy ta shlyakhy rozvytku [Legal doctrine of Ukraine in 5 volumes. T. 5: Criminal and legal sciences in Ukraine: state, problems and ways of development]. Kharkiv: Pravo, 2013. 1240 s. [in Ukrainian].